

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ Γ'.

ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΑΤΟ, 19 ΤΟΥ ΜΑΗ 1912

ΑΡΙΘΜΟΣ 480

ΕΝΑΣ ΛΑΟΣ ΥΨΩΝΕΤΑΙ ΑΜΑ ΔΕΙΞΗ
ΠΩΣ ΔΕ ΦΟΒΑΤΑΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ-
ΨΥΧΑΡΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΕΑΤΡΟΦΙΛΟΣ. Θεατρικά (Γ. Ξενοπούλου : Πολυγαμία).
ΓΙΑΝΗΣ ΚΑΜΠΥΣΗΣ. Τὸ δαχτυλίδι τῆς μάνας.
Α. ΚΑΤΖΟΥΡΟΣ. Κεροκλέφτης.
Γ. ΛΥΧΝΟΣ. Γιὰ τὴ λευτεριά τῆς σκέψης.
Χ. ΜΟΛΙΝΟΣ. Ὁ Πρωτοσύγγελλος.
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. Ὁ Ποιητὴς καὶ ὁ Κριτικὸς (συνέχεια).
Ν. ΠΟΡΙΩΤΗΣ. Τὸ Ζήτημά μας καὶ ὁ Βενιζέλος.
Σ. ΣΚΙΠΗΣ. Τὸ μεθυσμένο καράβι (Jean Arthur Rimbaud).
ΨΥΧΑΡΗΣ. Τὸ Ζήτημά μας καὶ ὁ Βενιζέλος.
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ. — Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ. — ΧΩ-
ΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ (*)

Δ'.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Βυζαίνω τὰ βιβλία σὰ λουλούδια.

Μπάγρον

Ἐφτά χρονῶν παιδάκι, συντριμμέν' ἡ βάρκα μου. Ὁ θάνατος μᾶς ἄρπαξε πατέρα καὶ μητέρα, κ' ἔκλεισε τὸ σπίτι. Ἀπὸ τὸν τόπο ποὺ μᾶς ἤρρε τὸ κακό, μᾶς περάσανε μιὰ νύχτα, ναυαγούς, μέσα σ' ἓνα κζίκάκι, στὸ γειτονικὸ τὸν τόπο ποὺ μᾶς προ-

(*) Κοίταξε ἀριθ. 472, 473, 474, 475 476, καὶ 477.

Δὲν κρίνω περιττὸ νὰ ξανασημειώσω πὼς δὲν κρατιέ-
μαι πάντα πιστὰ ἀπὸ τὴν καθεαυτὸ ἀφορμὴ τῆς ἐργασίας
μου τούτης, ὅσο κι ἂ δὲν τὴν ξεχνῶ· δὲν ξαναμπαίνω στὴν
ταχτικὴ μου δρόμο παρὰ ὕστερ' ἀπὸ γύρους καὶ ἀπὸ σταθ-
μούς. Τὰ τριγυρίσματα μὲ διασκεδάζουν. Καὶ κάτι ἄλλο.
Ὁ φίλος διευθυντὴς τοῦ «Νουμά» νόμισε καλὸ νὰ μοῦ δει-

σμένανε νὰ μᾶς περιμαζώξουν. Καλὰ καλὰ δὲν ξέρω
οἱ δικοί μου γύρο μου τί ἀπομεινάρια κουβαλοῦσαν
ἀπὸ τὸ μικρὸ τὸ βίός μας. Ἐγὼ πῆρα καὶ κράτησα
κ' ἔφερα μαζί μου στὸν ἄλλο τόπο ἓνα βιβλίο. Τὸ
«Γεροστάθη». Ἀκόμα τὸ ἔχω μπρὸς στὰ μάτια μου,
ζωηρότερα καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης μου ἀγάπης· τὴν ὁ-
ψη, δεμένο, μὲ τὸ κόκκινο πετσετὶ καὶ τὰ χρυσὰ τὰ
γράμματα. Μπήκα στὴν καινούρια φαμελιά, στὸ
σπίτι τοῦ θείου μου, ἴσα ἀπὸ τὸ καϊκάνι ποὺ μ' ἔ-
δγαλ' ἔξω, βαστώντας το στὴ χέρι. Πῶς ἀποκρίθη-
κα στὸ καλοσῶρισμα τὸ συγγενικόν, στὰ χάδια τους
καὶ στὰ φιλιὰ τους; Ἀμίλητος, κάθησα στὸ τραπε-
ζάκι τῆς σάλας, ἀνοιξα τὸ «Γεροστάθη» μου καὶ ἄρ-
χισα νὰ διαδάζω. Μὲ τὸ κίνημά μου τοῦτο, ψυχόρ-
μητο, χαραχτηριστικόν, σημαντικόν, φωτιστικόν, προ-
φητικόν, θὰ μπορούσεν ἓνας κριτικὸς, προσέχοντας τὸ
ταπεινόν μου τὸ ἔργο, νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ
τὴν ὅποιαν ὁμορφιά, τὸν ὅποιον χαραχτήρα τῆς ὁ-
ποίας τέχνης μου πολὺ πιὸ ἀσφαλισμένα, πιὸ πολὺ
στοχαστικὰ καὶ ἀπὸ τὸν κριτικὸ ποὺ ἄβασθα καὶ πρό-
χειρα ματιάζοντάς με καὶ γιὰ τὴν εὐκολία τοῦ ξε-
μοναχιάζοντάς ἀπὸ τὸ ἔργο μου στοιχεῖα τῆς ζωῆς
μου ἀξεχώριστα ἀπὸ τὴ ζωὴ μου, μαζί· αἰτίες καὶ
ἀποτελέσματα καὶ εἰκόνες μιᾶς *προσωπικῆς ζωῆς*,
βρίσκει πὼς μέσα στὸ ἔργο μου φαίνεται παρὰ πολὺ
τὸ βιβλίο, καὶ ὅχι καθὼς θὰ ἔπρεπε, τὸ πρόσωπο (*).

Ἐνδεχομένως μιὰ διατριβὴ τοῦ κ. Γιαννίου σταλμένη γιὰ
τὸ «Νουμά». Ὁ Ταγκόπουλος ἔκρινε πὼς δὲν πρέπει νὰ
μπῇ δικαίωμά του ἂν καὶ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑ-
ποστηρίξῃ καὶ τὸ ἐναντίον. Ὅσο γιὰ μένα, ἡ τυπωμένη ἢ
ἀτύπωτη, ἡ διατριβή, ἔχω τὴ γνώμη πὼς δὲν ἀξίζει κα-
μιὰ κανενὸς εἶδους ἀπόκριση. Πρῶτα, γιὰ τὴν ἀσυνειδησία
της: Μιλεῖ γιὰ τὴν ἐργασία μου τούτη, προτοῦ νὰ τὴ
γνωρίσῃ ἀπὸ τὰ πρῶτα δυὸ ἄρθρα, ὑποθέτω, ποὺ εἶναι
ἡ ἀρχή, καὶ δὲ φτάνουνε γιὰ νὰ βγάλῃ κανεὶς συμπερά-
σματα μελέτης ποὺ θὰ τραβήξῃ σὲ μᾶκρος. Ὑστερα,
γιὰ τὴν ἀνοησίαν ποὺ ἀραδιάζει μέσα. Μὰ ὁ σπουδαιότα-
τος λόγος εἶναι πὼς ὁ κ. Γιαννιὸς δὲν ἔχει κανένα φιλο-
λογικὸν τίτλον γιὰ νὰ τοῦ δίνῃ δικαίωμα νὰ τοῦ ἀποκριθῇ.
Ἐχτὸς ἂν παρουσιάζει γιὰ πιστοποιητικὸν μιὰ μετάφραση
ποὺ κάποιος ἀποπειράθηκε κάποιον τραγουδιοῦ τοῦ Λεκόντ
Ντελίλ. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ συζητοῦμε μὲ κάθε ἄνθρωπον
καλοπροαίρετο, μὰ ἀστοιχείωτο, ὅσο κι ἂν εἶναι ἀξιόλο-
γος καὶ ἀξιότιμος σὲ ἄλλους κύκλους.

(*) Κ' ἐδῶ θ' ἔπρεπε νὰ ξεχωριστῇ τὸ βιβλίο, καθὼς φαί-
νεται στίς πεζογραφικὰς μου δοκιμὰς, καὶ τὸ βιβλίο, κατὰ
πὼς καὶ ἀνίσως φαίνεται στὴν ποιήσῃ μου· δυὸ πολὺ δια-
φορετικὰ δειξίματα, ποὺ χρειάζεται καὶ ἄλλιώτικον τὸ κα-

Τὴν ὥρα ἐκείνη τῆς συγκινητικῆς ὑποδοχῆς τοῦ ὄρφανου, δὲν ἦρα τίποτε πὶς ἀληθινό, καὶ μαζὶ τίποτε πὶς δηλωτικὸ τῆς ψυχῆς μου, παρὰ τὸ ἀνοιγμα, τὸ διάβασμα, ἢ, καλλίτερα, τὸ σκύψιμο ἀπάνου στὸ «Γεροστάθη»· δὲν ἦρα παρὰ τὸ ἀποτράδηγμα στὴν ἀριστοκρατικώτερη κι ἀπ' ὅλες τοῦ κόσμου τὴς μοναξιάς, στὴ μοναξιά τοῦ βιβλίου, καταφυγὴ καὶ σκέπη λαοῦ δλόκληρου, ποὺ ζοῦσε καὶ θὰ ζῇ, μέσα στὴν τέτοια ἀπομόνωση, τὴ δική του τὴ ζωὴ, λαοῦ ἀνθρώπων διανοητικῶν. Κ' ἔδειξ' ἀπὸ τότε μὲ τὸ κίνημά μου ἐκεῖνο, πῶς οἱ ἀγάπες μου ἐμένα δὲ θὰ εἴταν ἀπὸ θεατρικὰ ξεσπάσματα κι ἀγκαλιάσματα, μπροστὰ σὲ κόσμο, προσώπων καὶ πραγμάτων, ὅσο κι ἂν τὰ ὑπαγορεύει τὸ χρέος, ὅσο κι ἂν τὸ ἀπαιτοῦν οἱ λεγόμενοι *τρόποι*, μὰ πῶς θὰ εἴταν ἀπὸ τὸ πεισματικὸ καὶ τὸ ἀμίλητο περιτύλιμα καὶ κρύψιμο μέσα στὰ βαθιὰ τῆς ψυχῆς μου προσώπων καὶ πραγμάτων ποὺ θὰ τὰ συνταίριαζε μ' ἐμένα μὴ μυστηριώδικη ἀρχή, μιὰν ὁρμή. Στοχάζομαι: ἡ στενή μου γνωριμιά μὲ τὸ «Γεροστάθη» θὰ εἶχε τὴ μεγάλη ἀφορμὴ πῶς τὸ βιβλίο δὲ μοῦ εἴταν ἀνάγνωσμα τοῦ σχολείου· δὲ θυμᾶμαι πῶς βρέθηκε στὸ χέρι μου· μὰ τὸ διάβασμα λεύτερο στὸ σπῆτι, ὅσο καὶ ἔπως, σὲ καιρὸ ποὺ ἡ Πολιτεία μὲ ἀνέθρεφε στὸ σχολεῖο, βάνοντάς με νὰ παπαγαλίζω τὸ Λόγο τοῦ Χρυσόστομου, πρὸς τὸν Εὐτρόπιο: «Ματαιότης ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης.» Τὸ διάβασμα καὶ τὸ ξαναδιάβασμα. Ἐκεῖ πρωτογνωρίστηκα μὲ τὴν ἀρχαία μας ἱστορία, καὶ πῆρα τὴν ἰδέα τοῦ στίχου στὰ χοντροκομμένα δίστιχα ποὺ τέλειωνε κάθε κεφάλαιο τοῦ βιβλίου (*). Τὸ διάβασμα τοῦ Γεροστάθη μοῦ εἶχε καταντήσῃ θεατρικὴ παράσταση, δραματικὴ ἀπόλαυση. Ξύπναε τὴ φαντασία μου, κεντοῦσε τὴν καρδιά μου. Θυμᾶμαι. Κάθε φορὰ ποὺ ἔφτανα στὸ θάνατο τοῦ ἥρωα τοῦ βιβλίου μου, κάτι πέθαινε μέσα μου. Τὸ τελευταῖο τοῦ κεφάλαιου μιᾶς γιὰ τὸν τελευταῖο περίπατο τοῦ σωκρατικοῦ γέροντα μὲ τὰ παιδιὰ του. Ὁ συγγραφέας θέλησε ἀπάνω στὴν εἰκόνα ἐκείνη τὴ στερνὴ νὰ σκορπίσῃ κάποια καταχνιά, σὰ μελαγχολικὴ προμηνύτρα τῆς καταστροφῆς· εἴτανε μέρα χινοπωρινή, φυσοῦσε παγωμένα ὁ

θένα κοίταμα. Μὰ ἐλπίζουμε νὰ κατορθώσουμε γιὰ ὅλα νὰ μιλήσουμε, μὲ τὴ σειρά· πάντα μὲ τὸ κέφι μας, καὶ διασκεδάζοντας, ἐμεῖς πρῶτοι, μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας. Τὸ κέφι· αὐτὸ εἶναι τὸ ἀπαραίτητο.

(*) Τὸ μεγάλο ψεγάδι τοῦ Γεροστάθη. Σήμερα γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ μας ἀδιάβαστος. Εἶναι σὲ μιὰν ἀπελπιστικὴ καθαρεύουσα, μὲ ὅλη τῆς τὴ φαινομενικὴ ἀπλότητα, ποὺ ἀνίδεους μόνο μπορεῖ νὰ πλανέσῃ. Γιὰ τὰ σίδερα ποὺ γιὰ πολὺ καιρὸ μὲ δέσανε μὲ τὸ λογιωτατισμὸ καὶ μοῦ ἔχουν ἀφίσει θλιβερὰ σημάδια, φταίει πολὺ κι ὁ Γεροστάθης.

ἄνεμος· σύγνεφα στὸν οὐρανό. Ἀδύνατο νὰ παραστήσω τὴ βαθειὰ λύπη, κάτι σὰν ἀπελπιστικὸ σχεδὸν ποὺ γεννοῦσε στὰ παιδικὰ τὰ σπλάχνα μου τὸ ζωγράφισμα τοῦ τέλους. Εἴμουν ἐγὼ ὁ δοκιμασμένος, κ' ἔχανα μιὰν εὐτυχία. Παιδιάκι, περνοῦσα τὴς τελευταῖες σελίδες τοῦ βιβλίου μὲ τὸν πόνο ποὺ θὰ λέγοταν ἔτσι: «Ποῦ εἴστε, καλοὶ παλιοὶ καιροί, χρυσοὶ καιροί, νὰ μοῦ ξαναφέρετε τὸ γέρο μου στοὺς κάμπους ἔξω, κάτου ἀπὸ τοὺς ὀλογάλανους μὲ τὰ δροσερὰ τάγεράκια οὐρανοῦς; Ἀ! πῶς περνᾶνε θλιβερὰ τὰ πάντα!» Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια μου ἴσα μὲ τὰ τωρινὰ, τῆς *βιβλιοπαθῆς* ψυχολογίας μου τὰ γνωρίσματα, σὲ ὅ,τι κρύβουν οὐσιαστικὸ, βρίσκονται μέσα στὸν «Γεροστάθη» καὶ ξηγιένται μὲ τὴν ἀρχικὴ του ἐντύπωση. Τὰ βιβλία γίνονται καὶ κείνα αἶμα μας. Ζοῦμε καὶ μὲ κείνα τὴ δική μας τὴ ζωὴ μέσα στὸν κύκλο ποὺ βρεθήκαμε, τὴ ζωὴ ποὺ δὲν ἀξίζει τίποτε περισσότερο τίποτε λιγώτερο ἀπὸ τὴς ἄλλες ζωὲς ποὺ παραδέρνουν ἢ ἀνθίζουσιν μέσα σὲ ἄλλους κύκλους· τὴν ἀξία καὶ τὴν ὑπεροχὴ θὰ τὴ δώσῃ σὲ κείνες ὁ ἄνθρωπος ποὺ θὰ τὴς ζήσῃ. Τάχα κι ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει δίκιο σὰν ἀνταμώνῃ τὰ διαφορετικὰ μέσα σ' ἓνα ἐνωτικὸ λυρικὸ κοίταμα;

Μιὰ χώρα εἶναι, ποὺ καίεται, μιὰ δύση ποὺ πεθαίνει, ἔχουνε κάτι ἐπίσημο κι ὅλα τὰ βράδια γιὰ ὅλους, ἀντιζυγιάζει τὸ σπαθὶ μιὰ πύξινη φλογέρα, μιὰ θέαινα ζῆ καὶ μέσ' στὴν κούκλι ἀκόμα, κ' εἶναι τὸ ἴδιο τῶναιρο κ' εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶμα νὰ στεφανώνεσαι μὲ δάφνες ἢ μὲ ρόδα. (*)

Γιὰ τοῦτο χαμογέλασα σὰν ἄκουσα κάποτε μιὰ καλὴ κυρία νὰ μοῦ πετᾷ κατὰσταυρα τὰ λόγια τοῦτα: «Μὰ τί ποιητὴς εἶσαι;» Μὲ προσκαλοῦσε — χρυσὴ εὐκαιρία — σὲ ὥραῖο ταξιδάκι: τὸ μάγεμα τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου, ἔλα μὲ τραβοῦσαν ἐκεῖ δὲ μπορούσα ἢ δὲν ἤθελα, τὸ ἴδιο κάνει. Ἀρνῆθηκα. Ἡ καλὴ κυρία σκανταλίστηκε. Μποροῦσε, στὴν περίπτωση τούτη, ὁ ποιητὴς, ἂν εἴτανε πὶς συζητητικὸς καὶ πὶς σχολαστικὸς, νὰ τῆς ἀποκριθῇ: «Κυρία, μὴν κοιτᾷς τὴν *ἔχταση* τῆς ζωῆς ἐνὸς ποιητῆ, ἀνίσως καὶ σοῦ εἶναι βολετό, σταμάτησε τὸ κοίταμα στὴν *ἐνταση* τῆς ζωῆς του. Τί ποιητὴς εἶμαι; Εἶμαι κάποιος, κι ἂς μὴν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου τὴν «πολύχρυση» χώρα ποὺ μὲ προσκαλεῖς. Θέλεις νὰ κούσης τὸν κελαϊδισμό μου; Μὴ μὲ προσκαλῆς σὲ ταξίδια. Κλείσε με σ' ἓνα κλουδί.»

Τὰ βιβλία μᾶς γίνονται ἐρωμένες. Δοκίμασα τὴν πρώτη καθεαυτὸ ἐρωτικὴ συγκίνηση ἀπὸ τὸ βιβλίο· θὰ περάσαν ἀπὸ τότε τριάντ' ἀπάνου κάτου χρόνια.

(*) Οἱ στίχοι ἀπὸ τὸν Henri de Regnier.

Στὸν ἀραιὸ μᾶς κύκλο, ποὺ ἀρχίζει μὲ μπουσουλί-
σματα νάγωνίζεται γιὰ τάνέβασμά πρὸς μιὰ Τέχνη
ποὺ πρωτοαγναντεύονταν τότε μὲ θαμπό, μὰ καινού-
ριο, φῶς, ἔλαμψε, σὰ μετέωρο, ἓνα ὄνομα: Sully
Prudhomme (*). Ἀπὸ τὰ λίγα στιχάκια τοῦ σερβι-
ρισμένα κάποτε καὶ πότε μέσα στὰ φύλλα μᾶς, ἡ,
κομματιασμένα, μέσα σὲ γράμματα φίλων (Τί εἶταν
ἐκεῖνο «Τὸ ἰδανικόν» καὶ τί ἐκεῖνες «Οἱ ἄλυσίδες!»
γοητεμένος ἔστεκ' ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἐπαρχία μου.
Σὰν ξαναῆρθα στὴν Ἀθήνα μὲ ἀνέδασε στὴν κά-
μαρά τοῦ ἑνὸς φίλου μου ποιητῆς γιὰ νὰ μοῦ δείξῃ
ἓνα τόμον ποιημάτων τοῦ Σουλλὺ Πρυντώμ. Τὸ βι-
βλίο μὲ τίς «Vaines Tendresses.» Ἡ ἐλζεβιρική ἔλ-
δοση τοῦ Lemerre τῶν ἐξ φράγκων. Ἐδῶ μπορεῖ νὰ
χαμογελάσουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑποχρεωτικοὺς ἀ-
ναγνώστες μου καὶ νὰ μ' ἐλεεινολογήσουν ἄλλοι, οἱ
καταφρονητές, ὑποθέτω, τοῦ βιβλίου, οἱ ἐρωτευτές,
οἱ καταχτητές, οἱ καθαλλάρηδες — Βελλερεφόντες
ἢ Δογκισῶτοι; — τῆς ζωῆς. Ὅχι τὸ διάδασμα, μὰ
ἡ ὕψη τοῦ βιβλίου μοῦ γέννησε τὸ καρδιοχτύπι. Κά-
τι ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὴ συγκίνηση ποὺ θὰ προξενούσε
στὸ εἶναι μᾶς τὸ ρωμαντικό, ἡ συναπάντηση μιᾶς
γυναίκας, τᾶγγισμα μὲ τὰ χέρια μᾶς τῆς λυγερῆς
ποὺ θὰ τὴν ὀνειρεύονταν μερόνυχτα κάποια αἰσταν-
τικὰ νιάτα. Ξέρουμε τί εὐγενικώτατα καλλιτεχνικῆς
ποὺ εἶναι οἱ ἐλζεβιρικὲς ἐκδοσούλες τοῦ Λεμέρ, ἄ-

(*) Ὁ κ. Χατζόπουλος στὴν «Ἀπόκρισιν» τοῦ ἀναφέ-
ρει καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο, μὲ κάποιο κυνισμό σημειώνοντας,
πὼς *«ὁ τυχὸν καὶ ὁ ποιητὴς αὐτὸς (καὶ ἂν μὴ τὸν ἐκαλο-
γῶμεν)»* — ποὺ μοῦ εἶναι βέβαια ὁ δάσκαλος καὶ μοῦ
δίνει τὰ παραδείγματα, τοῦτος κ' ἓνας ἄλλος, ὁ Jean La-
hor, — ἂν αὐτοὶ ἐννοοῦν τὴ φιλοσοφικὴ ποίηση, καθὼς
τὴν ἐννοῶ κ' ἐγώ, δηλονότι μιὰν «ἔμμετρη φιλοσοφία», δὲ
διστάζει νὰ τοὺς καταδικάσῃ καὶ αὐτοὺς, καὶ ὅποιον ἄλλο.
Στὴν προεπομένη θέσιν τῆς μελέτης αὐτῆς θὰ δείξω τί λο-
γῆς εἶναι οἱ δύο τοῦτοι ποιητὲς καὶ ἂν εἶναι ἡ τέχνη τοὺς
«ἔμμετρη φιλοσοφία» καὶ πὼς ἀξίζει στοχαστικὰ νὰ νοή-
σουμε τὸν ὄρο «ἔμμετρη φιλοσοφία.» Τώρα περιορίζομαι
νὰ ὑποσημειώσω πὼς ὁ κ. Χατζόπουλος καὶ στὸ μέρος τοῦ-
το καὶ σὲ ἄλλα τῆς κριτικῆς τοῦ μὲ γγίζει μὲ ζητήματα
ποὺ ἔχω γι' αὐτὰ μιλήσει προκαταβολικὰ καὶ μὲ τὸ παρα-
πάνου ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Θὰ ἔπρεπε ἀπαντώντας τοῦ νὰ ἀντι-
γράψω τὰ παλιά μου δεφτέρια. Μὰ εἶναι δίκιο νὰ ξανα-
πληρώσω ἐξωφλημένα χρέη; Γιατὶ τὸ ξεχωριστὸ φόρτωμα
στὴ ράχη μου τοῦ Πρυντώμ καὶ τοῦ Lahor; Τοὺς γνῶρι-
σα σὲ περασμένο καιρὸ καὶ τοὺς δύο κ' ἐπλεξα μὲ κείνους
ἐρωτες περαστικούς ποὺ πάντα μὲ καημὸ τοὺς θυμᾶμαι.
τίποτε περισσότερο· καθὼς ἀγάπησα καὶ χίλιους ἄλλους.
«Δάσκαλοι μου ἓνα πλῆθος, καὶ ἀπ' ὅλους ΘΑ δανείστηκα
κάτι», γράφω στὰ «Σύντομα σημειώματα» («Γράμματα»,
τόμος Β', σελ. 63) μιὰ σελίδα ἀφιερώνοντας σὲ τὸ ζήτημα
τοῦτο. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἴδιου τοῦ κεφάλαιου βρίσκεται σὲ
λίγες γραμμὲς «ἡ ἀπολογία τοῦ βιβλίου», τὸ πρωτόπλα-
σμα, θὰ λέγαμε, τοῦ περισσόδρεφτου ἀρθροῦ τούτου.

ἓνα μνημεῖα — μνήματα καλλίτερα — τῶν ποιη-
τῶν, καὶ ἀκόμα καλλίτερα, πλάσματα, μὲ τὸ κρυστὸ
χλωμὸ, σὰν κοριτσένιου λεπτοκάμωτου κορμιοῦ, χαρ-
τί, μὲ τὸ σὰν ξανθοῦ τριαντάφυλλου ξώφυλλο, μὲ τὸ
ὄνομα τὲ πορφυροχάραχτο τοῦ ποιητῆ ποὺ μᾶς προ-
σκαλεῖ σὰν ἡδονικὸ στόμα, μὲ τὰ μικροκάμωτα ψη-
φία ποὺ διώχνουνε τὰ μάτια τῶν ἀδιάφορων καὶ
τῶν χλιαρῶν, εὐλογα τρομασμένων μήπως πάθουνε,
μὰ ποὺ τραῖνε τὰ μάτια τῶν καρδιῶν ποὺ θυσιάζ-
ονται γιὰ νὰ χαροῦνε τοὺς στίχους· καὶ ἀπάνου ἀπ'
ὅλα μὲ τὴ μυρουδιά τοῦ τυπογραφικοῦ χαρτιοῦ, κά-
τι ποὺ μοῦ ξυπνᾷ δυσκολοέκφραστα αἰσθήματα, κά-
τι πρὸ λίγο δροσερὸ καὶ παθητικὸ ἀπὸ τὸ ἄρωμα
τοῦ μενεξέ, μὰ ποὺ εἶναι δυνατὸ σὲ ξύπνημα
μιᾶς μουσικῆς διανοητικῆς συγκίνησης. Μὰ καὶ τί
ἄλλο εἶναι στὴν πηγὴ τῆς ἡ τέχνης, τοῦ ἔρωτα ἡ
ἀδερφή, παρὰ ἓνας βαθὺς σαρκικὸς ἐρεθισμὸς ποὺ
πασαλείφτηκε στὸ δρόμο τοῦ καὶ ποὺ μεταμορφώθη-
κε καὶ ποὺ ἐξαυλώθηκε ἀπὸ μύριες γύρο τοῦ πνοῆς
καὶ μύρια θησαυρίσματα; Τὰ βιβλία μᾶς τραῖνε
μὲ τὸ ἐξωτερικὸ τοὺς προτοῦ μᾶς ἐλκύουν μὲ τὴν
οὐσία τους.

Ἐξῆσα καὶ ζῶ μὲ βιβλία. (Μὰ εἶμαι ἀληθινὸς
μελετητῆς τοῦ βιβλίου, ποὺ θὰ μπορούσα σωστὰ νὰ
εἰπωθῶ **διαβασμένος**; Ἐχω λόγους ν' ἀμφοδᾶλλω.
Θὰ τὰ ποῦμε παρακάτω.) Ὅσοι θὰ ἔτυχε νὰ γαπή-
σανε ἡ ὅσοι θὰ τίχῃ νὰ τὰ γαπήσουν κάποια μου
τραγούδια, ἃς χρωστᾶνε, γιὰ τὴ χαρὰ ποὺ τοὺς ἔ-
δωκα, λίγη χάρη καὶ τοῦ βιβλίου. Ἐνα βιβλίο στὸ
χέρι τῆς κρατοῦσε ἡ Μοῦσα, ἔταν ἡρθε καὶ μὲ φί-
λησε. Πόσα ἀπὸ τὰ ὄνειρα ποὺ ὀνειρεύτηκα κ' ὕστε-
ρα μοῦ γινήκανε καλοδεμένοι στίχοι ἢ καλοστόχα-
στα λόγια, τὰ ὀνειρεύτηκε τὴν ὥρα ποὺ ἔσκυδα μὲ
τὸ μολύβι ἀπάνου ἀπὸ τὰ φύλλα ἐνὸς βιβλίου! Μὲ
τὴ σφραγίδα τοῦ σφραγισμένου ἀπὸ τὰ μικρά μου
χρόνια. Ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ βιβλίου βγαίνει καὶ ὁ ἄ-
γονος καλαμαράς, ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ βιβλίου συ-
χνὰ δείχνεται καὶ ὁ μεγαλοφάνταστος τεχνίτης. «Τὰ
βιβλία, ἔγραφε ὁ Μίλτονας, ὁ ἀπάνου ἀπ' ὅλους ὄχι
βιβλικὸς μονάχα, μὰ καὶ βιβλιοθρεμμένους ποιητῆς,
δὲν εἶναι νεκρὸ κατὶ κρατᾶνε δύναμη ζωῆς καὶ ἐ-
μοια ἐνεργοῦνε μὲ τὴν ψυχὴ ποὺ τὰ γέννησε...
Πολλοὶ ζοῦνε, ἄχθη ἀρούρης· μὰ τὸ καλὸ βιβλίο εἶ-
ναι τὸ πολὺτιμο ζωογόνο αἷμα ἐνὸς ὑπέροχου νοῦ,
συντηρημένο πέρα καὶ ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ καὶ θησαυρι-
σμένο θρησκευτικὰ γιὰ τὴ ζωὴ.» Μὰ φοβᾶμαι πὼς
θὰ ξεπέσω στὰ εὐκολὰ ἐγκώμια. Ὁ λόγος μου δὲν
εἶναι γιὰ τὴν ἀξία τοῦ βιβλίου, ὅσο γιὰ τὴ φύση τοῦ
βιβλίου καὶ γιὰ τὸ μέρος ποὺ παίζει στὴ μόρφωση
τῶν καλλιτεχνικῶν προσώπων. Συνειθίζουμε νὰ ἀν-
τιθέτουμε στὸν ἄνθρωπο τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ γρα-

φείου τὸν ἄνθρωπο τῆς ἐξωτερικῆς ζωῆς, τὸ γνωρισμένο μὲ τις χίλιες λεπτομέρειες τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Μὰ ἡ ἀντίθεση τούτῃ δὲν εἶναι κάπως πρὸς πολὺ ἀπλοποιημένη στὴ φαντασία παρ' ὅσο εἶναι στὴν ἀλήθεια, καὶ δὲν κρίνεται τὸ ζήτημα ἀποκλειστικά, διὰ νὰ εἶναι στὴ μέση ὁ καλλιτέχνης, μὲ τὴν πολὺπλοκὴ ψυχὴ του, μὲ τὸν ἀπάνου ἀπ' ὅλα προσδεχτικό του καθ' ἐντύπωση καὶ κάθε ζωῆς νοῦ, μὲ λογικὴς τρόπους; Εἶναι ἄνθρωποι τοῦ κάμπου καὶ τοῦ χωριοῦ πρὸς τὴ ζωὴ τους τὴν περνᾶνε στὰ δά-νοιχτα τῆς φύσης, μὲ τις χίλιες μύριες τῆς ζωγραφιῆς, καὶ ὅμως τίποτε δὲν παρατηροῦνε, τίποτε δὲ νοιώθουνε, τίποτε κι ἀπ' ὅσα τοὺς περικυκλώνουνε δὲν ξέρουνε νὰ ξαναπαραστήσουνε, κι ἂς γράφουνε, κι ἂς συγγράφουνε.

Εἶναι σὰ νὰ ζοῦνε κλεισμένοι σὲ μπουντρούμι. Ἀπεναντίας ἄνθρωποι ποὺ ζοῦνε φυλάκισμένοι, κα-νονικά, σχολαστικά, περὶ μέσῃ σὲ τέσσερους τοίχους ἀντικαθρεφτίζονε στὰ γραμμένα τους κάμπους καὶ βουνά, οὐρανοὺς καὶ κόσμους. Πίσω ἀπ' ὅλα ὁ ἄν-θρωπος. Κάποιοι λόγοι μὲ περνοῦνε πῶς μέσα μου κρύβω καθιστικὸς ἐγώ, τὰ σημάδια μιᾶς ὑπαιθρῆς ζωῆς, ζωηρότερα κι ἀπὸ πολλοὺς ζωμάχους. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα κρατᾶμε μέσα μας κάποια φυσικὴ ζωὴ καὶ γνώση ἀπὸ τὴν πατρίδα ποὺ ζήσαμε παιδιά, κι ἀπὸ κεῖ τὸ κουδαλᾶμε κάποιο δροσερὸ νερό, ὅσο κι ἂν μετρημένο μᾶς ἔρχεται, ἴσα μὲ τὰ γεράματα. Ὑ-στερα ἡ ἀξία τοῦ λογοτέχνη δὲν εἶναι γιατί ζωγρα-φίζει κάμπους καὶ βουνά, πολιτείες κι ἀνθρώπους, ἀπὸ μιὰν ἄμεση ἢ ἀπὸ μιὰν ὑποκρινόμενη γνώση. Εἶναι γιατί ἀνασταίνει καὶ ξαναζεῖ, μὲ τὸ μέσο, μὲ τὴ βοήθεια, καὶ μὲ τὴν πρόφαση κι αὐτῶν καὶ καθενὸς στοιχείου, τὸ ἴδιο του τὸ ἐγώ. Μὰ τὸ ἐγὼ ἐνδὲς ἄν-θρώπου ὅσο κι ἂν προσδιορίζεται, ὅσο κι ἂν περιο-ρίζεται ἀπὸ τοὺς γύρω του κύκλους, ἀπὸ τις μέσα του κληρονομίες, εἶναι κάτι αὐτόνομο, κάτι δυσκολοεξη-γητο, ποὺ μπορεῖ ξαφνικὰ νὰ φυτρώσῃ παντοῦ, κι ἀπὸ παντοῦ νὰ ὠφεληθῇ, ξεχωριστὸς μικρόκοσμος στὸ μακρόκοσμο μέσα. Δυὸ κόσμοι: ὁ φυσικὸς κι ὁ πνευματικὸς. Οἱ τόποι καὶ οἱ ἰδέες. Ἱστορία καὶ φύ-ση. Τὸ βιβλίο καὶ ἡ πραγματικὴ ζωὴ. Ἀντίπαλα καὶ ἰσόπαλα. Ἀδιάφορο τὸ εἶδος τῆς τροφῆς ποὺ χωνεύει ὁ ποιητής. Τὸ κοίταμά του, εἴτε ἀπὸ τάνε-θασμα σ' ἓνα βουνό, εἴτε ἀπὸ τὸ γινώρισμα μιᾶς ζωῆς, εἴτε ἀπὸ τὸ μελέτημα μιᾶς σελίδας, τοῦ κινεῖ τὸ νοῦ ἢ τὴν καρδιά, συχνότερα καὶ πρὸς ἀκέρια νοῦ μαζὶ καὶ καρδιά (*). Ἄν εἶναι καλλιτεχνικὴ τῆς συγκίνη-

(*) Μεσα σ' ἓνα ποίημα τοῦ Ψυχάρη σημείωσα τὸ σί-χο «εἶσαι ἡ καρδιά τοῦ νοῦ μου», ποὺ τόσο ὠραία παρα-σταίνει τὸ συνταίριαμα ποὺ γίνεται στὶς δυὸ τούτες, σὲ συγκρατητὸ ἀλληλοβοήθημα, κινούμενες, δυνάμεις.

σης αὐτῆς ἢ ἐκφραστῇ, κ' ἡ ἐντύπωση ποὺ μᾶς δί-νει, ἀπ' ὅποια κι ἂν ἔρχεται πηγὴ, νὰ τὸ ἔργο τέ-χνης. Τὸ ὄνειρο, τὸ βιβλίο, ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος, κάθε μελέτη, κάθε γνώση, ἔχουν ἴσα δικαιώματα μὲ κείνα τῆς πραγματικῆς ζωῆς. «Νοῦ, ἄρχ ὑπάρχω.» Εἶπεν ὁ φιλόσοφος. — Ἡ ἀγάπη τοῦ ποιητῆ πρὸς τὰ βιβλία εἶναι ἐν' ἀπὸ τὰ φανερώματα τῆς ἀγά-πης του πρὸς τὸν ἄνθρωπο, κόσμος μέσα στὸν κό-σμος, μέσα στὴν πλάση πλάσμα μὲ δριζόντες, ὁμορ-φιᾶς καὶ ποίηση ὅμοια πλατιά. Γιὰ κάποιους τεχνί-τες τοῦ λόγου φράση σὰν τούτῃ «χαίρομαι τὸ βι-βλίο, δὲ χαίρομαι τὴ ζωὴ» δὲ σημαίνει τίποτε. Ἐ-κεῖνοι χαίρονται τὴ ζωὴ καὶ στὰ βιβλία. Καὶ — ὁ Θεὸς νὰ μὲ φυλάξῃ! — χαίρονται τὴ ζωὴ στὰ βι-βλία, χωρὶς καὶ. Ποιητὲς καὶ στοχαστὲς ποὺ κάποι' ἐπαναστατοῦνε κατὰ τοῦ βιβλίου, καὶ τὰ βρίζουνε τὰ βιβλία καὶ τοὺς ἀντιθέτουν τὴ ζωὴ, καὶ καμῶνονται πῶς τὰ καταφρονοῦνε, δείχνουνε ἴσα ἴσα τὴ δύνα-μη καὶ τὴν ἐπιρροὴ ποὺ πήρανε στὴ ζωὴ τους τὰ βιβλία. Κανεῖς δὲν ἐπαναστατεῖ παρὰ γιὰ νὰ ρίξῃ κάποιον ἀπὸ ἓνα θρόνο.

(Ἀκολουθεῖ)

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΛΗΜΑΣ

ΘΕΑΤΡΙΚΑ

ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ: ΠΟΛΥΓΑΜΙΑ

Τὸ ἔργο δὲν ἔχει φιλολογικὴ ἀξίωση. Τὸ δῆ-λωσε, καθὼς ἄκουσα, ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας. Ὅμως πάντα, ὑποθέτω, ἔχει ἀξίωση ρωμαϊκῆς φάρσας. Οἱ Γάλλοι συνηθίζονε καὶ τὰ πρὸς γυμνά πράγματα, νὰ τὰ λένε μὲ τρόπο λεπτό, νὰ τὰ σκεπάζουνε. Ὁ κ. Ξενοπούλος καὶ τὰ πρὸς κοινὰ πράγματα τὰ παρου-σιάζει πρόστυχα καὶ ξετσιπωτά. Γαργαλάει τὸν κο-σμάκη κι ὁ κοσμάκης γελάει. Κατέχει ἔτσι τὴν τέχνη νὰ κρατᾷ τὸ διαφέρο τοῦ ἀμόρφωτου κοινοῦ. Γι' αὐτὸ κι ὡς τώρα τὰ δράματά του κατώρθωσε νὰ τὰ περάσῃ γιὰ φιλολογικά.

Ἡ δῆλωσή του ἔρχεται κάπως ἀργοπορημένη.

Ἡ φάρσα παίζεται στὴν Ἀθήνα. Κι ὅμως κα-νένα ἀπὸ τὰ πρόσωπα δὲ γνωρίζουμε. Ὁ κ. Ξενο-πούλος φρόντισε νὰ φέρῃ τὸ κλοῦπι του ἀπὸ τὸ Παρίσι. Τὸ μόνο ἑλληνικὸ τῆς φάρσας αὐτῆς εἶναι ἡ προστυχιά της. Προστυχία ὄχι μονάχα ἐξωτερική. Ἡ οὐσία της εἶναι ἡ προστυχία. Καταλαβαίνουμε τὸ βέρο τὸ Ρωμιό, ὅσο κι ἂ θέλησε νὰ βάλῃ ψεύ-τικο Παριζιάνικο φτιασίδι ἢ ἀκριβῶς καὶ γι' αὐτό.

Καὶ τὸ κοινὸ γελάει. Μὰ τὸ κοινὸ τί ἄλλο εἶναι κι αὐτό, παρὰ ὁ ἴδιος ὁ Ρωμιός, ποὺ τὸ εὐρωπαϊκὸ φτιασίδι του τὸν προδίνει;

ΘΕΑΤΡΟΦΙΛΟΣ